

Det tredje afsnit publiceres for første gang. Det er det afsnit, der har størst interesse for Historisk Tidsskrifts læsere. Dette bidrag indeholder forfatterens refleksioner over pædagogikkens videnskabshistoriografi (og samtidig hermed overvejelser over almene erkendelsesbetingelser i den historiske metier). Disse overvejelser foretages i lys af nyere videnskabsteori – og sociologi. Der henvises til en række internationale arbejder om emnet, der stort set ikke har været behandlet anvendt på den pædagogiske emnekreds herhjemme tidligere.

Der gøres rede for to grundpositioner: internalismen og eksternalismen. Positionerne drøftes og deres respektive begrænsninger klarlægges ved hjælp af eksemplet »den danske pædagogiks videnskabelige etablering« (d.v.s. bogens første afsnit). Forfatterens konklusion er, at begge er nødvendige, men ikke tilstrækkelige.

Diskussionen kan adskilles i to dele, en almen (generelle historieteoretiske overvejelser) og en speciel del (anvendelse på selve værket og den pædagogiske emnekreds). Trods forfatterens – i denne anmelders øjne – lidt efterrationaliserende analyse af teorier og antagelser (struktur, udvalg osv.), der ligger bag fremstillingen, er det spændende at se en forfatter forsøge at gøre sin metode og sit teoretiske udgangspunkt gennemskuelig for læseren med hjælp af teoretiske diskussioner og analyse af bogens infrastruktur. Det er imidlertid det generelle afsnit – navnlig den korte, men meget klare diskussion af realisme kontra konstruktivisme, der påkalder sig opmærksomhed. Konstruktivisme er i og for sig ikke noget nyt fænomen, men formuleringen af positionen er af nyere dato, og den erkendelsesteoretisk funderede diskussion derfor af stor interesse. Selvom konstruktivismens teoretiske fundament ikke kan anses for ganske afklaret, vises den dog at være realismen overlegen på en række punkter. Denne analyse bør læses af enhver historiker med teoretiske interesser. De centrale problemstillinger fremstilles af en filosofisk fagmand, og de findes næppe klarere og mere kortfattet på dansk.

Margit Hurup Nielsen

TRADITION OG KRITIK. Festskrift til Svend Ellehøj. Kbh., Den Danske Historiske Forening, 1984. 435 s. 230 kr. for medlemmer.

Svend Ellehøjs festskrift inledes av Karl-Erik Frandsen med viktiga observationer om lantbruksreformer och verklighet i Barup, där Svend Ellehøjs födelsegård ligger, i närheten av den »rigtiga« Elverhøj. Sist kommer en essä av Niels Steensgaard »Set fra 1984. En model for nyere tids verdenshistorie«, där Orwells visioner blir utgångspunkt för en mycket stimulerande diskussion om det globala perspektivet och om stat, produktionssätt och bondeekonomi i olika kulturer och forskningstraditioner. Men boken handlar inte bara om landsbyn och världen; den ger i sin helhet ett rikt urval av dansk historisk forskning med många anknytningar till även i Sverige aktuella frågor.

Jag noterar att Mikael Venge genom Anders Billes dagbok kan ge stöd för uppfattningen att Kristian III.s förlikning med kejsar Karl betingades av att kungen nu var beredd att överge sina schmalkaldiska bundsförvanter. Förmedlare var den även av Gustav Vasa utnyttjade, gemensamme släktingen Henrik av Braunschweig-Wolfenbüttel. Steffen Heiberg demonstrerar vad de många samti-

da porträtten har att säga om Frederik II:s strävan att styrka kungadömet prestige, något som också framgår av hans försök att hålla tillbaka de stora adliga gravmonumenten. Gunner Engberg Lind behandlar maktkampen i Danmark efter Roskildefreden 1658, som bl.a. gällde kontrollen över armén och riksstyrelsen. Det var frågor av vikt även i Sverige, där 1634 års regeringsform hade etablerat en lösning och det senare enväldet kom med en annan.

Bland de rätthistoriska bidragen ingår Thelma Jexlevs principiellt viktiga analys av länsräkenskapernas sakfallsregister och de komplikationer som uppstår, om man med dem som grund vill dra slutsatser om rättspraxis och brottslighet.

Kvinnoforskningen är representerad av Benito Scocozza med »Sigbrit – en studie i kvindeförståelse«, där han kritiskt granskar försöken att förklara denna Sigbrits märkliga position. Han tar då avstånd från den psykologiska variant, som utgår från den moder-roll som Sigbrit skulle ha intagit i förhållande till kungafamiljen, där Kristian II själv saknat ett nära förhållande till sin moder; i likhet med väl de flesta kungabarn. Själv påpekar han att det i samtiden fanns en niche, där kvinnor kunde verka självständigt, nämligen i handel; kvinnor som Inger Dübeck kallar »købekoner«. En sådan hade Sigbrit varit, vilket blev av betydelse när hon sedan fick hand om rikets finanser. Kombinationen är intressant, alldeles oberoende av att Scocozza torde ha undervärderat tidens finansförvaltning, »kalkyler, budgetläggning og økonomisk helhedspolitik« skulle höra senare tider till. Som Birgitta Odén visat, hade dock samtiden – även i Danmark – redan kommit ett stycke på denna budgetkalkylernas väg.

Leo Tandrup åter är »På sporet af en progressiv historieskrivning«. Liksom tidigare pläderar han för den historiska berättelsen med människan i centrum och med historikern-berättaren aktivt medverkande; hans livssyn og inlevelse är för historieskrivningen nödvändiga förutsättningar. Liksom syftet; den progressiva historieskrivningen skall vare »båret af en tendens, af et ønske om at forandre verden og menneskene til det bedre«. Men denna didaktiska historieskrivning skall också vara »sand eller realistisk« – hur nu det skall gå till.

Till sist två uppsatser som tor in bonder och adel på arenan, i båda fallen i ett samhälle i förändring. Troels Dahlerup drar i »En bonde i kongens råd. Bidrag til Østjyllands politiske historie i Grevefejdens tid« fram en storbondesläkt i Østjylland, som i flera generationer rekryterat fogdetjänsterna och bevarat sin ställning trots den räfst som på andra håll gått ut över bönderna. Han framhåller den viktiga roll som denna intressanta mellangrupp spelat i det rådande systemet, där de som läns-, gods- og häradsfogdar var helt nödvändiga. Gruppen är rikt företrädd i både Sverige och Finland, där för övrigt gränsen mellan frälse och ofrälse länge var oskarp.

Till läget hundra år senare för oss Erling Ladewig Petersen i »Adelige godsejertyper i 1600-talet«. Den fortgående strukturomvandlingen har då gått hårt ut över inte bara bönder utan även lågadeln, vars gods i ökande grad kommit i den egentliga aristokratins händer. Det är denna som på ett mycket intressant sätt typologiserats. Av analyserna framgår – förefaller det mig – att det vid 1600-talets mitt inte längre är möjligt att bilda nya godscomplex utan betydande tillskott utifrån, främst av ämbets- och länsinkomster. Vi får också exempel på militära entreprenörer som placerat vad de vunnit i Tyskland i danska gods. Tidens svårigheter beror tydligen på den ökande statliga pressen och på den vid 1600-talets mitt ogynnsamma prisutvecklingen. En jämförelse

med Sverige-Finland visar stora likheter, men också den väsentliga skillnaden att stats- och ämbetsjänst där spelat en långt större roll än i Danmark, framför allt militär sådan. I det svenska systemet har det dessutom ingått beneficier i form av evärdliga godsavsöndringar, som i allt större utsträckning utdelats som allmän erkänsla för statstjänst.

Sven A. Nilsson

K. N. CHAUDHURI: *Trade and Civilisation in the Indian Ocean. An Economic History from the Rise of Islam to 1750.* Cambridge U.P. 1985. 269 s. Ill.

Det indiske Ocean som »historisk rum« påkalder sig stigende interesse blandt historikerne i disse år. Det er ikke uden sammenhæng med aktuelle politiske forhold – omkring Det indiske Ocean ligger størstedelen af de alliancefri nationer – men interessen afspejler også det forhold, at frugterne nu kan høstes af en menneskealders intens forskning i asiatisk og især indisk historie. Så mange enkeltundersøgelser er foretaget i dette felt, hvor vor viden endnu for få årtier siden var spredt og tilfældig, at det nu er muligt at begynde at danne sig et overblik.

K. N. Chaudhuri er først og fremmest kendt for sit empiriske arbejde i East India Company's arkiver, hvis regnskabsmateriale for perioden 1660–1760 han har gennemarbejdet under inspiration fra New economic History. I denne bog søger han nye veje, idet han knytter an til den franske historiske strukturalisme, som repræsenteret især af Fernand Braudel. Den lange periode, der efter forfatterens opfattelse udgør en kronologisk enhed, behandles kronologisk/begivenhedshistorisk i bogens første del og strukturelt i bogens anden del. Resultatet er blevet en monografi, der er klart bedre end de foreliggende etbindsfremstillinger af Det indiske Oceans historie. Forfatterens nøje kendskab til det handelshistoriske kildemateriale og til den sekundære litteratur afspejler sig ikke kun i detaljerigdom og velvalgte citater, men også i iagttagelser og ikke mindst i kort, der byder på nye indsigter i Det indiske Oceans historie.

Alligevel er bogen som syntese ikke ganske vellykket. En del af forklaringen skal sikkert søges i forfatterens usikkerhed over for sine historiografiske forbilleder. I sine tidligere arbejder har Chaudhuri været inspireret af New economic History og har bygget på en ret rigid udenrigshandelsteori. I denne bog afstår han næsten totalt fra kvantificering, det erklærede mål er »to examine the constant interaction between the rationality of commercial decisions, financial aspirations and the larger elements of causality embedded in the human society and the environment«. Men denne sympatiske udvidelse af forfatterens interessefelt har uundgåeligt ført ham ud i argumentationskæder, der modsiger eller modificerer en del af hans egne tidligere teser. Følgen bliver, at diskussionen af kontroversielle forhold som ædelmetallets funktion, foretagerstrukturen, markedsgennemsigthed, beskyttelse og de motiverende faktorer bag langdistancehandelen trods mange gode iagttagelser kommer til at stå uden prægning.

En anden vanskelighed ved bogen er afgrænsningen af Det indiske Ocean, som Chaudhuri også lader omfatte farvandet øst for Malakka- og Sundastrædet. Det er i modstrid med almindelig praksis blandt historikere og geografer, og udvidelsen forekommer slet begrundet. Det er ikke kun et spørgsmål om formel